

Gašper Jarni

Matej Bogataj ČIGAVA JE ZGODBA, KI ČAKA NA OBJAVO

Gloria je igra o zaposlenih v medijski hiši, ki se ji zgodi strelski pohod: Gloria je bila po prepričanju in pričevanju tistih, ki so jo najbolj poznali, torej najmanj pompozni in najbolj objektivnih sodelavcev, do svojega nastopa s pištolo v roki, kar najbolj normalna in komaj izstopajoča. Živela je za službo in splezala je na zeleno vejo in se rešila ameriške systemske in večne študentske zadolženosti, kupila je lastniško stanovanje in na otvoritveno zabavo povabila sodelavce, pa je prišel samo eden, če ne štejemo dveh, ki sta takoj zbegnila z izgovorom. Stvari se, razočarana in razrvana, odloči vzeti v svoje roke – stvari so v tem primeru pištola. Potem spremljamo »njeno« zgodbo, kakor jo hočejo prodati tisti, ki so bili vanjo vpleteni, tako rekoč pomiloščeni, zraven pa jo prodajajo tudi tisti, ki so jo spoznali samo preko medijev, čeprav so ji bili sicer fizično blizu, a v resnici tako daleč. V drugem delu smo priča prerekanju o resnici zgodbe, kdo jo je bolje poznal, kdo je bolj poklican, da napiše zgodbo: vse seveda zaradi tržnega uspeha, zgodba, ki je polnila rumenjaške medijske formate, bi lahko polnila tudi izložbe knjigarn. In iz nje lahko nastane tudi mini serija ali celovečerec, dokumentarec, kar koli.

Igra *Gloria* govori o spremembi razmer v založništvu: o tistem, kar se je spremenilo z množično rabo interneta, ko so novice dostopne sproti in ob njih tudi lažne novice in komentarji in je sproti živahno, zato ni treba čakati na jutranjo ali večerno izdajo časopisa. Govori o tistem, kar se je spremenilo v založništvu in knjigotrštvu nasploh, o spremembah, ki so nastopile z Amazonom, distribucijskim podjetjem, za katerega obveščeni trdijo, da zaposleni v njem delajo v suženjskih razmerah, tvrdka pa vsakič, ko bi morala plačevati prispevke za zaposlene, preseli svojo dejavnost tja, kjer je delovna zakonodaja bolj ohlapna in fleksibilna, torej v države, med katere vse bolj sodimo tudi

mi in v katerih drobne vsote pod mizo vse uredijo. Pred nas postavlja štiri izrazito mlade in enega bolj izkušenega pomočnika, ki so v medijsko hišo prišli takoj po študiju ali že med študijem, prepričani, da jim bo zaposlitev omogočila karierni preboj – po starih vzorih, legendah žurnalizma, ki zdaj (na veliko grozo mlajših) še kar zasedajo svoja mesta in ne umirajo in delovnih mest ne sproščajo pričakovano hitro. Ambiciozni zaposleni v redakciji imajo občutek, da so obtičali, da so delovne razmere nespodbudne, da jim tisti karierni skok, ki naj bi ga naredili do tridesetega, ne bo uspel. Predvsem bodo neuspešni, če bodo v kolegih videli prijatelje, ne pa rivalov, ki jih je treba prehiteti, zato so stiki omejeni na koristoljubne, torej na minimum, razen kadar si poskušajo zvišati ceno in ugled v redakciji. (Terry Eagleton je ob svojem zadnjem obisku v Ljubljani povedal, da so se z literaturo med njegovimi vrstniki z Oxforda in Cambridgea ukvarjali tisti, ki se jim ni bilo treba ukvarjati z ničimer, tako rekoč iz preužitka. Danes si mladi literarni strokovnjaki začrtajo róke, do katerih morajo izpolniti zastavljene cilje, in ti večinoma niso skromni, so pa takšni pogosto akademski rezultati.)

Nič naključnega ni, da se vse skupaj začne v redakciji, ki ji rečejo »kultura« in je tudi po mnenju v njej zaposlenih zapostavljena, nekakšen nedejaven slepič, zraven novičarjev in blogarjev in preverjevalcev dejstev; tudi zato, kot znak odvečnosti v novi medijski shemi, so jim po povračilu stroškov prevoza v službo ravnokar ukinili še brezplačno kavo iz avtomata. Varčevalni ukrepi so prvo, na kar pomislijo lastniki medijev, ko nastavljajo nove uprave; ne pridobivanje kadrov z izkušnjami, bi rekel – napeljujem vodo na svoj mlin, jasno –, temveč dolgi in poglobljeni komentarji tistih, ki o stvareh nekaj vejo, so edina rešitev za tiskane medije. Vse ostalo je že na družabnih omrežjih, razdrobljeno, z nadrobljenimi lažnimi novicami, udarnimi in pogosto sovražnimi, nestrpnimi naslovi in spremljano s potencirano sovražnimi komentarji. Zgodba *Glorie* o redakcijah in delovnih odnosih je zgodba o fleksibilnosti delovne sile: operativni večni asistenti, nekateri zaposleni samo za en mesec, za prehodno obdobje, s tem povezana negotovost, odpiranje espejev, da se medijska hiša ne ukvarja s plačevanjem prispevkov, temveč so ti breme zaposlenih, vse je dobilo v zadnjem času pogosto, žal prepogosto uporabljano ime – prekariat. Menda po svetem Prekariju, ki se mu je ludistično poklonila množica na milanskem prvomajskem shodu in si zaželela porodniške, bolniške, stalne zaposlitve, poštenega plačila za delo, vsega tistega, čemur rečemo zaposlitvena ali socialna varnost. Namesto današnje fleksibilnosti, torej hitrega odpuščanja, premeščanja, vsega in imenu večšin tistih, ki so zajebali že vse, kar se je zajebat dalo, in jim zato uprave, ki prodajajo nekdanje reprezentativne zgradbe v mestnih središčih in zaposlene selijo na periferijo, v opuščene industrijske cone, popolnoma zaupajo – poznamo mi te medijske spin dohtarje, njihove individualne pogodbe in stopnjo empatije. Kot lahko sproti preverjamo njihovo uspešnost, vsakokrat, ko odpremo časopis, in vidimo, da so recimo kulturi pripopali popkulturo, namesto tehtnih prispevkov pa objavljajo nekomentirane tvite oblikovalcev javnega mnenja.

Vendar igra nima naslova samo po zaposleni vigilantki, niti ne samo po Bachovi maši, ki naj bi dajala tempo prizorom: je tudi igra o slavi, *gloria* je seveda slava (in čast, ki pa častnost v teh časih vse bolj izgublja). Zaposleni

imajo do slave različne odnose, sama Gloria je bila očitno introvertirana, vendar delu predana, tisti najbolj lenobni se najbolj ustijo in najbolj hlepijo po uspehu in pripadajoči slavi. Nenazadnje je Gloria tudi znan hrvaški obrekljivi, rumenizirani časopis s trači – imamo tudi mi takšne –, ki jih servirajo slavni največkrat kar sami – iz obleke ušla bradavička, nov partner, nov avto, sanjske počitnice ali pa goveja juha s tenstanim krompirjem v družinskem krogu, vse je dovolj dobro in zanimivo za objavo – in za zveste bralke, ki jim zgodbe orosijo oko in se jim ob branju zazdi, da sodelujejo v nečem velikem in pomembnem. Hrvaški performer Siniša Labrović je célo številko *Glorie* preigral na gusle, spremljevalni inštrument heroičnega in vznesenega pesništva, kot bi hotel reči, da je to zdaj prvinska epika, ki uravnava naš odnos do celote sveta: namesto verzov o Ahilovi jezi ali Ojdipovem nespoštovanju cestnih predpisov, ko je v prerekanju glede prednosti v križišču potolkel Laja in spremstvo, ali o incestu na tebankskem dvoru in razvratnosti bakhantk in žalosti Tebank po porazu, se je epika v profanirani legi preselila med rumenjake. Labrović je povedal, da sta nam kruh in vino zdaj poročanje o slavnih, slavnih zaradi slave same in manj zaradi dejanj, ki koga navdihujejo.

Vendar ima *Gloria* še eno zgodbo, tisto o tem, komu pripada zgodba. Posebej še, če je medijsko odmevna in obeta, da bo založniško uspešna.

Spomnim se debate – naslova pa žal ne – ob izidu knjige, ki je pripovedovala o tem, kako se je prijateljica, kot se reče, polastila zgodbe svoje starejše pisateljske in akademske kolegice. Zgodbe o tem, kako je ta zamlada prijateljevala in še kaj z velikim pesnikom, veličino glede pisanja, vendar tudi z jako problematičnim in ekstatičnim, torej osebnostno napornim brezmejnim popivačem, in smo potem na nekem omizju govorili o tem, ali je to kraja zgodbe. Dramatik, ki je trdil, da ja, je medtem napisal igro o ljubezenskem trikotniku ženinega prejšnjega in sebe – res pa tudi še o čem drugem. Meni, v skladu z zahtevami časa, da ne rečemo *zeitgeistom*, se je takrat zdelo, da ni važna zgodba, temveč način, kako je napisana. Kako naivno! Časi so se medtem prekucnili po nekem nam takrat neznanem založniškem modelu in vse več je biografij in pričevanj, ki zaradi teme že vnaprej, še preden je jasno, kako dobro je zadeva uspela, postanejo »uspešnice«. Ali to poskušajo postati: če lahko rečemo, da v nekaj več kot pol leta porabimo vse naravne vire, da torej z življenjem na kredit oziroma z rabo nečesa, kar nismo ustvarili, pobiramo od naših zanamcev, se nekaj podobnega dogaja tudi z zgodbami – ne uspemo sproducirati dovolj novih, zato recikliramo stare in jih pobiramo iz časopisnih novičk, starih, medvojnih stripov, klasičnih romanov. Biografije slavnih, morda je pesniški dvojec Plath – Hughes eden bolj znanih, zaradi njenega stika s plinom iz pečice in njegove morebitne neugotovljene krivde za to, ali pa biografije kontroverznih osebnosti od Gabriela D'Annunzia do Chaplina ali Mussolinija, so hrbtnica prodaje. Temelječe na tujih zgodbah in raziskavah ozadja je takšno pisanje produkt šol kreativnega pisanja, ki se tako kaže predvsem kot šola, kako pisati, tudi če si nekreativen, če si ne znaš izmisliti ali zapisati lastne zgodbe, če ti crkuje domišljija, ti pa oborožen z naučeno večščino potem pisariš o čemer koli že. Kreativno pisanje in njegovo poučevanje, donosen biznis ameriških in vse bolj ostalih univerz, je tako

nekreativno, na isti način, kot so družabna omrežja izpraznila forum: namesto na izlet pogledamo vremensko in se odločimo, da bi raje ne, namreč šli v akcijo, namesto druženja ob pijači tvitanje in narcisistično obveščanje *urbi et orbi*, kaj kuhamo in kaj so naše glasbene preference, vse to – ob kadilskem zakonu – je izpraznilo prostore druženja.

Kar nekaj je resnih romanov, od Davida Lodgea do Philipa Rotha, ki se ukvarjajo s tistimi, ki pišejo za denar, se svaljkajo med različnimi habilitacijskimi pastmi in postopno napredujejo v akademskem svetu. Vendar so oni še na strani vzvišenega in poglobljenega, vsaj deklarativno, celotna zadeva pa se je zdaj prenesla v rumeno sfero. Biografije slavnih, napisane s strani *ghostwriterjev*, piscev iz ozadja, evangelistov in pričevalcev o polikanih biografijah, so preplavile ne le tuje, tudi naš trg: odvetnik, igralka, igravec, bivša premierka, roker, boksar in košarkar, vsak od njih ima svojo knjigo, ki jo berejo samo zaradi gleduške želje, da bi pokukali v njihovo kuhinjo, spalnico in kopalnico, v mentalni svet, ki jih je naredil slavne in vredne biografije. Nekaj podobnega raznim velikim bratom, ki jih zaradi lastne notranje praznosti gledamo zaradi ekscesnih modelov, ki jih za ta namen skrbno psihološko preberejo, in ti potem pred nami uprizarjajo tragedije, se pošiljajo v genitalije, legajo pod rjuhe in veliko jokajo, histerični ustroj je za to kot ata na mamo: Velikega brata si je izmislil Orwell, kot največjo grozo in pretečo napoved prihodnosti, ko je hotel pokazati, kako bo izginila individualnost, zasebnost. Njemu je bilo to grozno, zdaj se vsi drenjajo v prostore, ki so pod popolnim nadzorom, 24/7, na drugi strani pa tisti, ki so pripravljene za gledanje vsega tega plačevati, tako ali drugače.

Medijska krajina se je nepovratno spremenila. Preseneča me, da ne le redakcije, njihov položaj je zaradi pritiskov uprav časopisnih in podobnih medijskih hiš razumljiv, temveč tudi kritiški kolegi radi prevzamejo isto logiko. Nihče se ne ukvarja več z branjem kritike, vsi bi vrednostne zvezdice in ankete, kaj berejo slavni, čeprav ti večinoma ne berejo; najavljajo najdene rokopise slavnih, katerih prejšnjih del niti niso kritiško pokrivali ali poročali o njih, najbolj me zbode, ko slišim, da je nekdo napisal dolgo pričakovani prvenec: halo! dolgo pričakovan v tem primeru pomeni dobro oglaševan: ženska, ki je šla skozi pekel ISIS-a; dogovorjeno poročena z nekom, ki bi bil lahko njen ded; punca iz Fritzlove ali kakšne podobne kleti; ugrabljen od somalijskih piratov – vse to so bolj kot ne ovoji, nekaj zunanjega, založniški brendi, čeri, na katere kritik ne bi smel zlahka nasesti.

Seveda se pisanja lotijo tudi vpleteni in preživeli. Nič naključnega ni, da se zadnji del *Glorie* dogaja na teveju, iz sveta založništva se je v skladu s prepričanjem, da kdor ugaja, dve sreči grabi, knjižno in televizijsko, zadeva prenesla na televizijo. Isti protagonisti v svetu, v katerem se je rumenizirani medijski vijak obrnil za še en krog. Mediji hlastajo za novicami, tudi najbolj butastimi, in če smo brali o tem, da Natascha Kampusch prodaja svojo zgodbo, in tega potem nismo brali, to pomeni samo to, da je niso uspeli plasirati. Da še čaka na svoj format. Čeprav so bile vmes napisane dobre knjige, ki jih ne bomo nikoli prebrali, tudi zato ne, ker za njih kot da ni zanimanja, v resnici pa gre za zaprt in večer krog ponudbe in povpraševanja, medijski *vicious circle*, ki je v resnici *vicious circus*, en sam maliciozen spodletel založniški cirkus.

Dno nima dna je naslovil svoje kolumne o času Zoran Predin in namignil, da zadeva nima konca, da (še) ne bo prišlo do tiste taoizmu tako ljube primerjave o izenačenju in uravnavanju, ko se nihalo v skrajni točki začne vračati proti sredini, proti legi mirovanja: ne, zdaj gre za večno padanje enakega kot način delovanja medijskega pogona.

Nič čudnega torej ni, da ob prekarnosti tisti, katerih niti imen si nadrejeni ne zapomnijo, ker se prehitro menjajo, na začetku *Glorie* še govorijo o velikih imenih in avtoritetah. Takšnih, ki so sodelovali v zgodbah z lastno prisotnostjo in telesom, ki so pomenili sami zase blagovno znamko, ne da bi si za to prizadevali, se prerivali z ostalimi, opozarjali nase. Sam se jih nekaj še spomnim, njihovih hrbtov v majhnih, stisnjenih sobicah, kako so sedeli za mehanskim pisalnim strojem in s pogledom na železniško postajo in pred polnim pepelnikom čikov, v katerem se je obvezno smodila cigareta, pisali komentarje, ob katerih bi morda obmolknilo celo današnji spletni vsevedni komentatorji.